

Kindler József: A Szilárd Leó-díj átvételekor tartott beszéd*

Témák: agykutatás, érzelem, intelligencia, racionalitás

Hölgyeim és Uraim! Egy rangos díj átvételekor nehéz feladat számot adni röviden és érthetően arról, hogy mit is tett az ember élete során, s bizonyára megbocsátják, hogy – formabontással – tevékenységem jelentősebb és megfogalmazható pontjai közül csak a *vezérmotívumot* emelem ki. A bűvszó a *teljesség*, ezt vázolom nagyon kurtára fogva, és még ezt is behatárolja a *perspektíva vastörvénye*. Ez a nagy erejű kifejezés Kenneth Bouldingtól származik, és azt mondja, hogy „*gondolkodásunkban, lelkivilágunkban az értékesebb dolgok a ténylegesnél nagyobbak látszanak*”. „*Nem ismerek semmiféle lehetőséget arra, hogy bárki is kivonja magát a vastörvény hatálya alól*” – írja Boulding, majd hozzáteszi, hogy „*a perspektíva vastörvényét egyetlen módon szoríthatjuk gátak közé: ha tőlünk telhetően tudjuk, hogy milyen nézőpontból látjuk*” (Boulding □1969□, 114. old.).

A hivatkozás nem véletlen és esetleges: a hazánkban általam bevezetett, ma már közhírt *rendszerelmélet* egyik klasszikusától származik. S ez az egyik időbeli véglet. A másikat viszont azért emelem ki, mert az általa megfogalmazott és tudományosan is igazolt magyar felismerés messze megelőzi korát. „*A XVII–XVIII. század gondolkodása (főként a Descartes hatása alatt álló filozófiák) jámbor optimizmussal a rációt az ember differentia specificájaként tartotta számon és különítette el a nem racionálistól, az ösztönitől és érzelmitől mint olyantól, ami leginkább közös az állattal. Az embert ember volta magaslatán intelligens és racionális lényként képzelte el, aki arra hivatott, hogy értelmével szabjon irányt cselekvéseinek, és érzelmeit mint testi létével szükségszerűen együtt járó, de értelmével kontrollálható sajnálatos adottságot – amennyire csak lehetséges – háttérbe szorítsa*” – írta még 1968-ban Grastyán Endre nemzetközi hírű magyar idegfiziológus-professzor egy kitűnő tanulmányában (Grastyán □1968□). Grastyánt idézve fűztem ehhez hozzá Perjés Géza, hogy „*ez a naiv racionalista vélekedés a XVIII. századdal nem halt ki, és csupán napjainkban kezd a lélektan az idegfiziológiai kutatások révén olyan érvekre szert tenni, amelyek – remélhetőleg – egyszer s mindenkorra véget vetnek ennek a hamis illúzióknak*” (Perjés □1972□).

Több mint negyedszázaddal később, 1995-ben jelent meg Daniel Goleman áttekintő könyve, az *Emotional Intelligence* (magyar kiadása 1997-ben *Érzelmi intelligencia* címmel). A szerző szavai szerint „*e könyvvel mindaddig várnom kellett, míg a tudományos kutatás eredményei lehetővé nem tették megírását. Ezek az eredmények talán azért késtek oly soká, mert az érzelmi élet gondolkodásban betöltött szerepét mind ez ideig meglepően lekicsinyelték a kutatók; nagyjában-egészében felfedezetlen kontinens maradt a pszichológia tudománya számára*” (Goleman □1997□, 10. old.).

A könyv a legújabb agykutatási tudományos eredményekre hivatkozva mondja ki: „*Kétféle elménk van, egy gondolkodó és egy érző. Ennek a két, homlokegyenest ellentétes agytevékenységnek az egymásba játszása alkotja belső életünket. A racionális gondolkodás többnyire tudatos: nagyobb figyelem-összpontosítás, elmélyedés, a latolgatás, a reflexió képessége jellemzi. De párhuzamosan létezik a megismerésnek egy másik rendszere is: indulatos, heves, időnként illogikus – ez az érzelmi elme. Az érzelem/racionalitás kettőssége nagyjából megfelel a fej és a szív népi különválasztásának; mélyebb meggyőződést jelent, ha valamit a szívünkkel is tudunk, mint ha csak racionális elménkkel.*” (Goleman □1997□, 24. old.)

S hogy ez mennyire így van, azt jól mutatja egy mostanában magyarul is megjelent könyv, Isabelle Filliozat *A szív intelligenciája*, amelyben a szerző Golemanra hivatkozva azt írja, hogy „*az IQ uralmának át kell adnia helyét az EQ (emocionális kvóciens) korszakának*”. „*Az emocionális intelligencia Daniel Goleman szerint olyan képességeket foglal magában – írja Filliozat –, mint önmagunk motiválásának és a kitartásnak képessége a csapások és a frusztrációk ellenére; az impulziók ellenőrzése, az elégedettség későbbre halasztásának képessége, az a képesség, hogy szabályozzuk hangulatunkat, és nem engedjük, hogy az elkeseredés megváltoztassa szellemi képességeinket, továbbá az empátia és a remény.*” (Filliozat □1998□)

A teljes ember eszménye ennél fogva nem lehet a hideg, érzelemmentes vagy magát annak tettető „észleány”, hanem csak az értelem és az érzelem magasrendű egyensúlyát megteremtő ember. A lélek humanisztikus kiművelése a kitűzött cél, mégpedig ahogy Babits értelmezi a műveltséget 1937-ben írt tanulmányában: „*Műveltség, mely az értelmet és érzelmet egyformán iskolázza, nem vet meg semmi emberit, nem mond le semmi megszerzettéről vagy megszerzhetéről, s az átöröklött élményekkel egyre gazdagabban, azokat egyre bővítve halad az emberi szellemnek mind nagyobb bonyolultsága és teljessége felé.*” (Babits □1937□, 343. old.)

De miért fontos egyáltalán a teljes ember, s következésképpen miért fontos az eddig Hamupipókének vagy még annak sem tekintett érzelmek rehabilitálása? Miért kell az érzelmi intelligenciát erősíteni? Az érzelmi intelligencia erősítésének napjaink Magyarországon különösen nagy jelentőséget kell(ene) tulajdonítanunk. „*Vannak olyan idők – írja Goleman –, mikor a társadalom szövete rohamosan bomlik, mikor önzés, erőszak, rosszindulat mételyezi az emberi együttélést. Ilyenkor az érzelmi intelligencia szorgalmazása az érzelmek, a jellem és az erkölcsi érzék kapcsolatára hivatkozik. Egyre több bizonyíték szól amellett, hogy az alapvető erkölcsi viszonyulások az érzelmi képességekből gyökereznek.*” (Goleman □1997□, 11. old.)

„*Az érzelmileg lapos lelki élet féloldalas felfogása – amely mértékadó volt az utolsó nyolcvan év intelligenciakutatásaiban – változóban van, mióta a lélektan felismerte az érzelem elemi szerepét a gondolkodásban. ... Az emberi szív legmagasabb eszményei – a bizalom, a remény, az odaadás, a szeretet – a hidegen kognitív felfogásban egyáltalán nem kapnak helyet. Az érzelmek gazdagítanak; az a lelki modell, amely mellözi őket, szegényes.*” (Goleman □1997□, 69–70. old.)

Ezért már Aquinói Szent Tamás szerint sem szabad „*a szenvedélyek tudatos kiirtására törekedni*”. Nem kiirtani kell őket, hanem megnemesíteni és építő lelki energiákká alakítani, mert „*személyes voltunk szerves részéről*” van szó. (Boda □1997□, 76. old.)

De visszatérve szűkebb szakmánkhöz: Scitovsky Tibor, a valóban világhírű magyar származású amerikai közgazdász jeles könyve, *Az örömtelen gazdaság* 1990-ben jelent meg magyarul. Íme egy jellemző idézet könyvének *Jövedelem és boldogság* című fejezetéből, a *Mi élteti azt a hitet, hogy a pénz boldogít?* pontból: „*A nemzeti termék és a nemzeti jövedelem közgazdasági mutatója sok mindenre használható, de nem megfelelő indexe az emberi jólét alakulásának. Minél inkább megértjük az emberi elégedettség és az emberi viselkedés komplexitását s azt a tényt, hogy a gazdasági javak és szolgáltatások mindössze kettőt jelentenek az elégedettség számos forrása közül, annál világosabban látjuk, vagy legalábbis annál világosabban kellene látnunk, hogy a gazdasági becslések nem megfelelők.*”

A nemzeti jövedelem a legjobb esetben a gazdasági jólét indexe, a gazdasági jólét pedig csekély része s így gyakran igen gyatra jelzőszáma az emberi jólétnek.” (Scitovsky □1990□, 124. old.)

Be kell vallanom Önöknek, hogy sajnos nem tudok szólni szűkebb kutatási területeimről: a döntésemletről, a kockázatelmletről, a környezetvédelemről vagy a gazdasági etikáról. Nem

azért, mert nincs mit mondanom, hanem, bár van erre felszólítás, saját normáimat nem tudom áthágni, és megszívlelendő a hamleti mondat: „Több dolgok vannak földön és egen, Horatio, mintsem bölcselmetek álmodni képes.”

Zajló világunkban valóban a remény a központi szó, ezért hadd zárjam mondandómat Thomas Mann bizalommal teli, elbűvölő mondatával: „mert a jövő remény, és az időt jószágból kapta az ember, hogy várakozásban élhessen”. Úgy legyen!

HIVATKOZÁSOK

Babits M. [1937]: *A humanizmus és korunk*; in: *Ezüstkor (tanulmányok)*, Atheneum, Budapest, é. n.

Boda L. [1997]: *A keresztény erkölcs alapkérdései*; Szent József Kiadó, Budapest

Boulding, K. E. □1969□: *Rendszerelmélet (válogatott tanulmányok)*; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Filliozat, I. □1998□: *A szív intelligenciája*; Fiesta–Saxum, Budapest

Goleman, D. □1997□: *Ézelmi intelligencia*; Háttér Kiadó, Budapest

Grastyán E. □1968□: *Útban az emóciók megértése felé*; Valóság, 6. sz.

Kindler J. □1998□: *Az érzelmek rehabilitálása – Gondolatok Daniel Goleman könyve kapcsán, számos idézettel*; Kovász, tavasz, 30–36. old.

Perjés G. □1972□: *Ideológiatörténet és történeti valóság*; Valóság?8. sz.

Scitovsky T. [1990]: *Az örömtelen gazdaság*; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest